

ФІНАНСИ ТА ІНВЕСТИЦІЇ

DOI : 10.33274/2079-4819-2019-70-1-159-171

УДК 368.914(477)

Слободянюк Н. О.,
д-р екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: slobodyanyuk@donnuet.edu.ua
e-mail: yunackiy@donnuet.edu.ua

Юнацький М. О.,
канд. екон. наук
Реха К. Х.,
магістр

e-mail: reha@donnuet.edu.ua

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДОБРОВІЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

UDC 368.914(477)

Slobodianiuk N. O.,
Grand PhD
in Economic sciences,
Associate Professor
Yunatskyi M. O.,
PhD in Economic
sciences

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: yunackiy@donnuet.edu.ua
e-mail: yunackiy@donnuet.edu.ua

Reha K. Hh.,
Master

e-mail: reha@donnuet.edu.ua

IMPLEMENTATION OF THE FOREIGN EXPERIENCE OF THE DISTRIBUTIONAL PENSION SYSTEM OF UKRAINE

Мета — проаналізувати зарубіжний досвід у напрямку функціонування добровільного пенсійного страхування та побудувати на його основі адаптивний механізм реформування недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Методи. Дослідження було проведено за допомогою використання таких методів: загальнонаукові методи пізнання — аналізу та синтезу, індукції та дедукції; методи аналогії, систематизації та узагальнення; метод порівнянь для зіставлення обсягів пенсійних активів до ВВП деяких країн; метод графічного представлення результатів дослідження; метод статистичного аналізу для дослідження динаміки пенсійних активів деяких країн та напрямів їх вкладання.

Результати. Встановлено, що більшість європейських країн розбудовують інфраструктуру недержавного пенсійного забезпечення за рахунок недержавних пенсійних фондів і страхових компаній, а деякі, зокрема Велика Британія, США, Канада за рахунок довірчих (трастових) фондів. У Німеччині діє п'ять видів пенсійного захисту, три з яких фінансуються за рахунок приватних коштів і два — державних, натомість в Україні повною мірою працює лише один рівень пенсійного забезпечення — солідарний, при цьому участь недержавних пенсійних фондів і страхових компаній є незначною. Визначено, що пенсійні активи в зарубіжних країнах є потужним джерелом не лише пенсійного захисту майбутніх пенсіонерів, але й вільного довгострокового інвестиційного ресурсу, який вдало може вкладатись у розвиток пріоритетних галу-

© Н. О. Слободянюк, М. О. Юнацький, К. Х. Реха, 2019

зей національної економіки. Аналітично доведено, що протягом останніх двадцяти років найбільший обсяг пенсійних активів вкладався у акції, при цьому з 57 % у 1997 р. вкладання в акції у 2017 скоротилось до 46 %, облігацій з 35 % до 27 %, готівки з 4 % до 2 %. Натомість інші фінансові інструменти мали приріст, так з 1997 р. вони виростили з 4 % до 25 % у 2017 р. Проаналізувавши дані консалтингової компанії Willis Towers Watson, виявлено, що у деяких країнах найбільш поширеними пенсійними схемами є з визначеними внесками (DB), зокрема у 2017 р. вони становили: у Великій Британії — (81 %), Нідерландах — (94 %), Канаді — (95 %), Японії — (96 %), натомість пенсійні схеми з визначеними виплатами (DC) популярні в Австралії — (87 %) та США — (60 %). Розглянуто особливості корпоративних пенсійних планів країн заходу, які дають можливість отримувати одноразову допомогу до виходу на пенсію в межах 20–30 % від суми пенсійних накопичень працівника. Побудований адаптивний механізм упровадження зарубіжного досвіду реформування недержавного пенсійного забезпечення допоможе виділити основні параметри подальших шляхів розвитку системи. Запропоновані інструменти активізації страхової діяльності у системі недержавного пенсійного забезпечення здатні підвищити рівень охоплення добровільних пенсій у пенсійній системі України.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, пенсійні активи, недержавні пенсійні фонди, компанії зі страхування життя, пенсійні виплати, пенсійні схеми.

Постановка проблеми. Сучасний стан пенсійної системи України повною мірою реалізується лише на першому солідарному рівні пенсійної системи, при цьому розвиток добровільного пенсійного забезпечення все ще відстає від масштабів його охоплення в європейських країнах. Як наслідок, фінансові ресурси національної пенсійної системи майже вичерпались, підтвердженням цього є постійний приріст дефіциту пенсійного фонду України. За таких умов пошук альтернативних джерел накопичення пенсійних заощаджень набуває дедалі більшої актуальності. Практика країн заходу показує, що недержавне пенсійне забезпечення спроможне вивести пенсійну систему на новий рівень, а також вирішити низку соціально-економічних проблем: створює умови гідного доходу майбутніх пенсіонерів; збільшує інвестиційний потенціал держави шляхом вкладання пенсійних активів у розвиток національної економіки; підвищує свідомість осіб щодо відповідальності за накопичення фінансових ресурсів до досягнення похилого віку.

Вітчизняним законодавством визначено такі основні суб'єкти системи недержавного пенсійного забезпечення, як недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та банківські установи. Зважаючи на це, розбудова інфраструктури добровільного пенсійного забезпечення здатна вирішити наявні проблеми у страховому захисті майбутніх пенсіонерів. Це створює необхідність дослідження нових фінансових механізмів, імплементація яких в Україні здатна підвищити захист пенсійних накопичень недержавних пенсійних фондів, компаній зі страхування життя та банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих теоретико-методичних і практичних аспектів функціонування системи добровільного пенсійного забезпечення відображено у працях таких науковців, як: І. Горюнов [3], К. Чурсина [6], Л. Сичова [11], Г. Козак [12], О. Коваль [13], С. Семенов [14]. Законодавчу основу функціонування недержавного пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах було досліджено у працях А. Александрова [7], В. Толстоног [9], Е. Хорошилов [15]. Серед зарубіжних учених велику увагу аналізу механізму функціонування приватних пенсійних систем було приділено в роботі П. Антолина [10]. Проте, незважаючи на проведені дослідження, проблема адаптації зарубіжного досвіду побудови системи недержавно-

го пенсійного забезпечення під реалії національної економіки є недостатньо вивченою, що потребує нових підходів у цій сфері фінансової науки.

Мета статті — проаналізувати зарубіжний досвід у напрямі функціонування добровільного пенсійного страхування та побудувати на його основі адаптивний механізм реформування недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільшого розповсюдження недержавні пенсійні фонди набули в США, а найменше там, де переважають добре розвинені державні пенсійні системи (Австрія, Норвегія, Швеція, Данія). Переважна більшість країн розбудовують інфраструктуру недержавного пенсійного забезпечення за рахунок недержавних пенсійних фондів і страхових компаній, а деякі, зокрема Велика Британія, США, Канада — за рахунок довірчих (трастових) фондів.

Порівнюючи пенсійну систему Німеччини та України, варто звернути увагу на кількість видів пенсійного захисту. Так, у Німеччині діє п'ять видів пенсійного захисту, три з яких фінансуються за рахунок приватних коштів і два — державних. В Україні повною мірою працює лише один рівень пенсійного забезпечення — солідарний, при цьому участь недержавних пенсійних фондів і страхових компаній є незначною.

За методологією Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР): «сукупні активи пенсійних фондів визначаються як активи, отримані за внесками згідно з пенсійними планами з метою майбутнього фінансування таких планів. При цьому, пенсійні фонди виступають як приватні юридичні особи, кошти яких утворюють пул активів» [1].

У табл. 1 відповідно до зазначеної методології ОЕСР наведено динаміку пенсійних активів протягом 2015–2017 рр., з аналізу даних якої можна стверджувати, що пенсійні активи майже всіх високорозвинених країн світу мали позитивну тенденцію до приросту, зокрема, у 2017 р. пенсійні активи Бельгії виросли на 33,5 %, Франції — на 29,2 %, Фінляндії — на 21,1 %, Італії — на 20,8 %, Німеччини — на 19,1 %.

Таблиця 1 — Динаміка пенсійних активів у розрізі деяких країн світу за 2015–2017 рр. (складено автором на основі [1])

Країна (млн дол. США)	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Темпи приросту активів, % (+, –)	
				2016/2015	2017/2016
Бельгія	26337,3	30612,2	40878,8	16,2	33,5
Канада	1195695,8	1289361,7	1464868,1	7,8	13,6
Фінляндія	112509,0	116075,3	140620,6	3,2	21,1
Франція	13261,9	14757,4	19068,9	11,3	29,2
Німеччина	220177,4	227311,9	270727,6	3,2	19,1
Норвегія	34209,8	36899,0	42102,9	7,9	14,1
Італія	122474,4	130334,2	157386,5	6,4	20,8
Японія	869084,0	967680,2	983196,7	11,3	1,6
Швеція	43698,3	20129,0	22609,6	-53,9	12,3
Швейцарія	794357,6	810967,1	916820,7	2,1	13,1
Велика Британія	2741924,0	2607819,8	2903324,1	-4,9	11,3
США	14126074,0	14827819,0	16301044,0	5,0	9,9

Аналізуючи загальний обсяг пенсійних активів різних країн у 2017 р. (табл. 1), встановлено, що Велика Британія має 2903324,1 млн дол. США пенсійних активів, Канада — 1464868,1 млн дол. США, Японія — 983196,7 млн дол. США, Швейцарія — 916820,7 млн дол. США. Отже, такі тенденції черговий раз доводять: пенсійні активи є потужним джерелом не лише пенсійного захисту майбутніх пенсіонерів, але й віль-

ного довгострокового інвестиційного ресурсу, який вдало може вкладатись у розвиток пріоритетних галузей національної економіки.

Для виявлення наявного потенціалу добровільного пенсійного забезпечення вважаємо за доцільне проаналізувати співвідношення пенсійних активів до ВВП розвинених країн у 2017 р. (рис. 1).

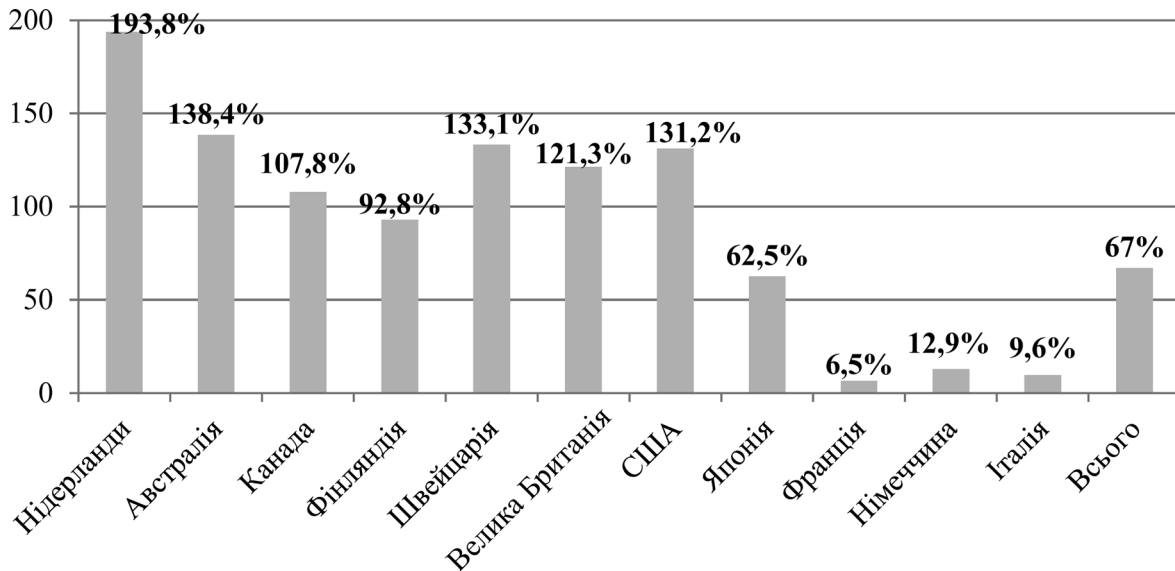

Рисунок 1 — Співвідношення пенсійних активів до ВВП розвинених країн у 2017 р.
(складено автором на основі [2])

Отже, аналіз рис. 1, який складений за даними міжнародної консалтингової компанії Willis Towers Watson, дає можливість наочно побачити, що у географічному розподілі безпосереднім лідером у відношенні пенсійних активів до ВВП є Нідерланди (193,8 %), на другому місці — Австралія (138,4 %), на третьому — Швейцарія (133,1 %), на четвертому — США (131,2 %), на п'ятому — Велика Британія (121,3 %).

На рис. 2 показано динаміку напрямів вкладання пенсійних активів у 1997–2017 рр.

З рис. 2 видно, що протягом останніх двадцяти років найбільший обсяг пенсійних активів вкладався у акції, при цьому, з 57 % у 1997 р. вкладання в акції у 2017

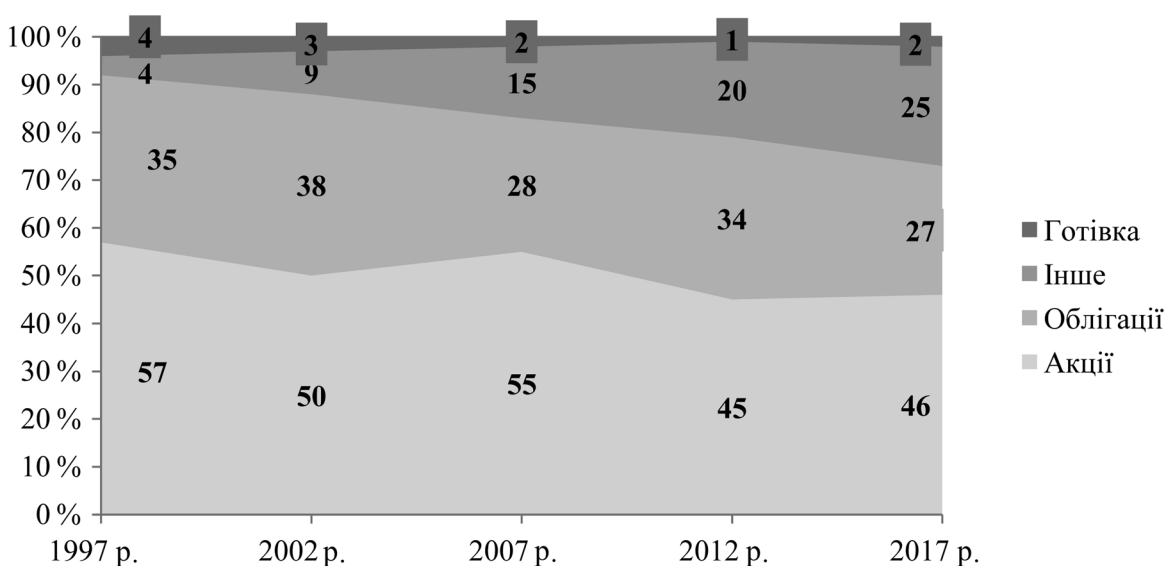

Рисунок 2 — Динаміка напрямів вкладання пенсійних активів у 1997–2017 рр.
(складено автором на основі [2])

скоротилось до 46 %, облігацій з 35 % до 27 %, готівки з 4 % до 2 %. Натомість інші фінансові інструменти мали приріст: так із 1997 р. вони вирости з 4 % до 25 % у 2017 р. Такі тенденції, ймовірно, пов'язані з розвитком фінансового ринку за останні двадцять років, поширенням нових інструментів вкладання пенсійних активів.

Досвід зарубіжних країн показує, що інститути недержавного пенсійного страхування — це організації, метою діяльності яких є акумулювання коштів населення, їх інвестування в різні сектори національної економіки і подальшої виплати заощаджень у разі досягнення учасниками таких організацій певного віку.

У Чехії недержавні пенсійні фонди є основними учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення, які організовують свою діяльність у вигляді публічних акціонерних товариств із мінімальним розміром статутного капіталу близько 1 млн дол. США, при цьому метою діяльності таких фондів є отримання прибутку. На відміну від України, де недержавні пенсійні фонди створюються як некомерційні організації, у західних країнах, окрім задоволення інтересів клієнтів, вони зобов'язані отримувати прибуток на користь своїх засновників.

І. Ю. Горюнов звертає увагу на те, що: «характерною особливістю інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів є можливість інвестування коштів вкладників не тільки всередині країни, але й в інших країнах з метою підвищення темпів приросту і збереження накопичень від інфляції. Більшість країн Латинської Америки встановили граничні розміри вкладень пенсійних фондів у цінні папери інших країн — до 10 % загального інвестиційного портфеля. Однак на практиці частка зарубіжних вкладень деяких країн є набагато вищою. Так, у Чилі на кінець 2012 р. закордонні вкладення перевищували 14 % у сукупних вкладеннях пенсійних коштів і становили 4,5 млн дол. США» [3]. З огляду на це, здійснення інвестицій закордон може виступати однією з умов забезпечення фінансової стійкості накопичувальних пенсійних систем.

В Україні відповідно до ст. 49 ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення»: «особа, що здійснює управління активами недержавних пенсійних фондів, не має права придбавати або додатково інвестувати в цінні папери іноземних емітентів більш як 20 % загальної вартості пенсійних активів» [4]. При цьому, за даними Нацкомфінпослуг: «на практиці інвестиційний портфель недержавних пенсійних фондів України станом на 30.06.2018 р. містить лише близько 4 % акцій іноземних інвесторів у загальному обсязі інвестованих пенсійних активів» [5].

У країнах Заходу значної популярності набули корпоративні пенсійні плани, відповідно до яких частина оплати праці працівників утримується до їх виходу на пенсію. На цю суму передбачається нарахування відсотків. Так, К. М. Чурсіна зазначає, що: «на відміну від вітчизняного добровільного пенсійного забезпечення, пенсійні плани підприємств і податкове регулювання більшості розвинених країн передбачають можливість отримання одноразової допомоги до виходу на пенсію в межах 20–30 % від суми пенсійних накопичень працівника, що дозволяє йому вирішити свої фінансові проблеми (погашення позички банку, виплата іпотечного кредиту тощо). Наприклад, в Австралії при досягненні пенсійного віку дозволено замість оформлення недержавної пенсії вилучати пенсійні накопичення. У Чилі пенсіонери можуть за бажанням отримати всю суму одразу або ж частинами (щомісячно) і при достатньому рівні накопичень мають право піти на пенсію до досягнення встановленого державою віку чи продовжувати трудову діяльність на пенсії» [6].

Характеризуючи пенсійні плани, за даними консалтингової компанії Willis Towers Watson: «на практиці існує два типи пенсійних схем — з визначеними внесками (DC) та з визначеними виплатами (DB). Фахівці з Willis Towers Watson у своїх

аналітичних звітах зазначають: «у деяких країнах найбільш розповсюдженими пенсійними схемами є з визначеними внесками (DB), зокрема у 2017 р. вони складали: у Великій Британії — 81 %, Нідерландах — 94 %, Канаді — 95 %, Японії — 96 %, натомість пенсійні схеми з визначеними виплатами DC популярні в Австралії — 87 % та США — 60 %» [2].

А. В. Александрова звертає увагу: «існує декілька варіантів пенсійних схем-планів з визначеними внесками: 401 (k), 403 (b), володіння акціями компанії, плани розподілу прибутку тощо» [7].

За даними Служби внутрішніх доходів США (IRS): «план 401 (k) надає можливість працівнику самостійно вирішувати, яка частина його заробітної плати буде спрямовуватись на накопичувальний рахунок. Характерною рисою тут виступає те, що відстрочені платежі не потрапляють під оподаткування і перераховуються на пенсійний рахунок чистими. Інколи роботодавець вносить свої кошти за принципом відповідності, тобто він поповнює рахунок співробітника на стільки, скільки останній сам вирішив відкласти на старість, але в межах допустимих лімітів. Окрім цього, працівник сам має право обирати напрями вкладання коштів. Так, роботодавець обирає між фондом акцій, збалансованим фондом (65 % акцій, 35 % облігацій), акціями компанії-роботодавця, фондом облігацій тощо» [8].

Александрова також виділяє: «подібного типу ощадні пенсійні вклади існують у США для працівників некомерційного сектору (план 403 (b) для благодійних організацій та освітніх установ), для державних і муніципальних службовців (план 457), програма пенсійних вкладів для службовців федерального уряду (Thrift Savings Plan)» [7].

В. Толстоног звертає увагу на досвід Німеччини, а саме на механізм Рістерпенсії (Riester Pensions): «такий механізм є складовою добровільного пенсійного захисту в країні, покликаний стимулювати особу до пенсійних накопичень. Так, держава може надавати застрахованій особі дотацію на пенсійні внески, а також податкові пільги, рівень яких залежатиме від розміру внеску та кількості дітей. Умовою отримання дотації від держави є обов'язкова інвестиція у розмірі 5 % доходу за попередній рік у Riester-фонд, а якщо особа має низький рівень доходу або безробітна — страховий внесок становитиме щонайменше 60 євро. Внесок, який здійснює застрахована особа, може бути зменшеним на суму дотації або виплачуватись паралельно. Так, станом на 2012 р. щорічна державна дотація становила 160 євро для осіб, які живуть самостійно, для подружніх пар — 320 євро плюс 190 євро за кожну дитину. Сплачені пенсійні внески не підлягають оподаткуванню, тобто не включаються до бази податку на прибуток» [9].

П. Антолін та Дж. Пайєт виділяють компоненти системи недержавного пенсійного забезпечення країн ОЕСР, серед яких: «накопичувальні, професійні та приватні пенсійні системи. У Скандинавських країнах найбільш розповсюдженими є професійні пенсійні системи, пенсійні порогами яких охоплюють близько половини працюючого населення. Ісландія займає лідируючі позиції серед країн ОЕСР, які використовують професійні пенсійні схеми. Тут їх класифікують як квазі-обов'язкові, тобто роботодавці в обов'язковому порядку встановлюють для своїх працівників пенсійні схеми на підприємствах на основі галузевих і загальнонаціональних договорів» [10].

Л. Сичова та Л. Михайлов у своїй роботі наполягають: «ризик-орієнтований підхід у нагляді за недержавними пенсійними фондами допоможе зміцнити фінансову стабільність країни. Так, Австралія, Нідерланди, Норвегія, Данія активно використовують оцінку ризиків у процесі моніторингу за діяльністю недержавних пенсійних фондів. Інструменти регулятора включають: рекомендації до стандартів ризик-ме-

неджменту, нормативи достатності капіталу та платоспроможності, дистанційний і виїзний моніторинг органів нагляду та контролю» [11].

Г. І. Козак у своїй роботі підіймає питання щодо: «нерівномірності розповсюдження недержавного пенсійного забезпечення в різних країнах, у тому числі й Україні, різних умов доступу працівників до системи недержавного пенсійного захисту на підприємствах, відсутність стимулів і альтернатив. Науковець виділяє такі механізми пожевлення страхової діяльності у системі недержавного пенсійного забезпечення, які вироблено світовою практикою: «автоматичне включення, надання фінансових стимулів, фінансово-освітні програми, спрощення системи надання послуг, можливості вилучення пенсійних накопичень» [12].

Говорячи про автоматичне включення осіб до професійних пенсійних програм на добровільній основі, звернемо увагу на досвід США, Італії та Нової Зеландії. П. Антолін та Дж. Пайет зазначають: «одними із перших країн, які почали використовувати модель автоматичної подачі заявок працівників до недержавних пенсійних фондів, є Італія та Нова Зеландія. Доволі успішною у цьому питанні є практика Великої Британії та США. У Новій Зеландії з 2007 р. діє накопичувальна пенсійна система «KiwiSaver», до фонду якої надходять 2 % від заробітку осіб щомісячно, при цьому внески сплачують як роботодавці, так і працівники. Вже через три роки після введення такої системи більше половини працездатного населення країни здійснювали пенсійні накопичення через такий механізм» [10].

О. П. Коваль звертає увагу на досвід США, зокрема на Закон «Про пенсійний захист», прийнятий у 2006 р.: «цим законом визначено автоматичне залучення працівників до формування персональних пенсійних заощаджень через професійні пенсійні програми. При цьому, відрахування до накопичувального фонду здійснюються роботодавцем, однак працівник має право в будь-який час припинити участь у такій програмі та перевести пенсійні активи на інший рахунок» [13].

С. Семенов наводить приклад Австралії: «тут поширеною є пенсійна схема Superannuation Co-contribution. Такий механізм передбачає підтримку найбільш вразливих верств населення, тобто працівник і роботодавець сплачують пенсійні внески, а також на кожний долар держава має право надавати дотацію» [14].

Е. Е. Хорошилов звертає увагу на механізм оптимізації адміністративних витрат і регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів: «США та Канада вирішили цю проблему шляхом пенсійної домовленості. У США діють спрощені пенсійні плани (SEP), а в Канаді — об'єднані пенсійні плани (PRPP). Це так звані плани зі встановленими внесками, які мають стимулювати пенсійні заощадження серед дрібних підприємців і працівників малих фірм. Підприємство стає добровільним учасником пенсійного плану PRPP або SEP; працівник до нього приєднується на добровільній основі; внески, які надходять до фонду, автоматично вираховуються з доходу працівника; з метою скорочення адміністративних витрат накопичення об'єднуються в пулах під управлінням уповноважених фінансових інститутів» [15].

П. Антолін та Дж. Пайет наводять вдалий приклад Індії у напрямі збільшення обсягу послуг системи недержавного пенсійного забезпечення: «в Індії нова пенсійна система (New Pension Scheme) є обов'язковою для державних службовців і добровільною для самозайнятого населення. Залучення учасників до такої системи відбувається шляхом «точок входу в мережу присутності» — перших точок контакту між членами та системою NPS. Банки, своєю чергою, проводять операції, пов'язані з NPS, через «точки присутності». Такий механізм дає змогу залучити учасників до системи NPS з віддалених районів країни» [10].

Ще однією проблемою, яка стримує осіб ставати учасниками недержавних пенсійних фондів, є неможливість вилучення коштів до моменту виходу на пенсію.

П. Антолін та Дж. Пайет досліджуючи приватні пенсійні системи різних країн, підкреслюють демократичність підходу Нової Зеландії до пенсійних накопичень: «після року участі у системі KiwiSaver працівники, які були автоматично зараховані, можуть тимчасово не сплачувати кошти протягом п'яти років. Окрім цього, вкладники можуть вилучити частину накопичених коштів у разі хвороби, втрати працездатності, фінансових проблем. У США відповідно до плану 401 (к) кошти з пенсійного рахунку можна вилучити до 60 років, при цьому учасник плану має сплатити 10 % штрафу до ставки податку на прибуток» [10].

Отже, зарубіжний досвід діяльності недержавного пенсійного забезпечення показав, що добровільне пенсійне страхування є невід'ємною складовою загальнонаціональної фінансової системи країни. Інститути недержавного пенсійного забезпечення спрямовують в економіку країни кошти, які інвестуються у пріоритетні галузі господарства. Такий механізм дає змогу капіталізувати пенсійні накопичення та забезпечити достатній рівень доходу майбутнім пенсіонерам.

На рис. 3 показано адаптивний механізм упровадження зарубіжного досвіду реформування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Висновки. Отже, адаптивний механізм реформування системи добровільного пенсійного забезпечення допоможе виділити основні параметри подальших напрямів розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні, які включатимуть запровадження диференційованих пенсійних схем з визначеними внесками (для комерційного сектору, некомерційного сектору, для осіб з низькими доходами та держслужбовців). Окрім цього, вважаємо за доцільне звернути увагу на методи, важелі, інструменти та етапи реалізації пенсійних програм. Інструменти активізації страхової діяльності в системі недержавного пенсійного забезпечення (автоматичне включення до системи добровільного пенсійного страхування, надання фінансових стимулів, проведення фінансово-освітніх програм, спрощення системи надання послуг з пенсійного страхування, можливість вилучення частини пенсійних накопичень до настання пенсійного віку) здатні підвищити рівень охоплення добровільних пенсій у пенсійній системі України.

Список літератури / References

1. Organisation for Economic Cooperation and Development (2017), Pension funds' assets. Available at: <https://data.oecd.org/pension/pension-funds-assets.htm#indicator-chart> (accessed 5 May 2019).
2. Willis Towers Watson (2017). Global Pension Asset Study. Available at : <https://www.willistowerswatson.com/en/insights/2017/01/global-pensions-asset-study-2017> (accessed 5 May 2019).
3. Горюнов И. Ю. Негосударственные пенсионные фонды в современной России : автореф. дис. ... д-ра экон. наук. Москва : Научно-исследовательский институт труда и социального страхования, 2006. С. 59.
4. Goryunov, I. Yu. (2006). *Negosudarstvennye pensionnye fondyi v sovremennoj Rossii* [Non-state pension funds in modern Russia. Abstract of PhD in Economic sciences diss.]. Moscow, Research Institute of Labour and Social Insurance Publ., pp. 59.
4. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV / Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 15.05.2019).

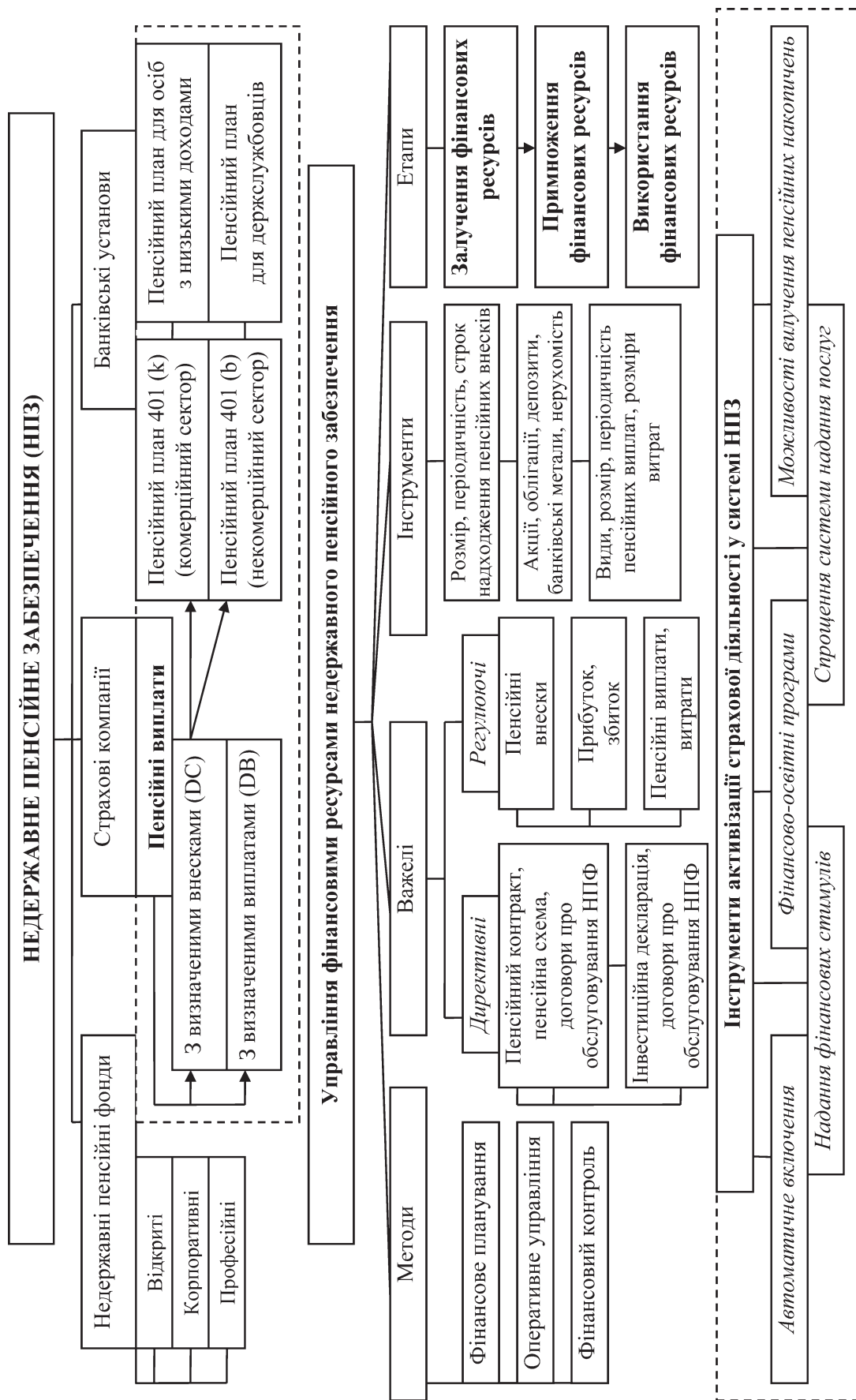

Рисунок 3 — Механізм упровадження зарубіжного досвіду реформування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні (власна розробка авторів)

The Verkhovna Rada of Ukraine (2018). The Law of Ukraine On non-state pension provision. Available at : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (accessed 15 May 2019).

5. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL : <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stand-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho-zabezpechennia-Ukrainy.html> (дата звернення: 15.05.2019).

The National Commission for the regulation of financial services markets (2019). *Informatsiia pro stan i rozvytok nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia Ukrainy* [Information on the state and development of the insurance market of Ukraine]. Available at : <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stand-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho-zabezpechennia-Ukrainy.html> (accessed 15 May 2019).

6. Чурсина К. М. Негосударственные пенсионные фонды: сущность, механизм функционирования и перспективы развития : автореф. дис. ... канд. экон. наук. Воронеж : Воронежский государственный университет, 2007. С. 45.

Chursina, K. M. (2007). *Negosudarstvennye pensionnye fondy: sushhnost', mehanizm funkcionirovaniia i perspektivy razvitija* [Non-state pension funds: essence, mechanism of functioning and development prospects. Abstract of Ph. D dissertation]. Voronezh, Voronezh State University Publ., 45 p.

7. Александрова А. В. Социальное законодательство зарубежных стран в XXI веке. Lex Russica. 2016. № 7 (116). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-zakonodatelstvo-zarubezhnyh-stran-v-xxi-veke> (дата звернення: 15.05.2019).

Aleksandrova, A. V. (2016). Social legislation of foreign countries in the XXI century. Lex Russica, [Online], no. 7 (116). Available at : <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-zakonodatelstvo-zarubezhnyh-stran-v-xxi-veke> (Accessed 15 May 2019).

8. Internal Revenue Service (2018), Retirement Topics — 401 (k) and Profit-Sharing Plan Contribution Limits. Available at : <https://www.irs.gov/retirement-plans/plan-participant-employee/retirement-topics-401k-and-profit-sharing-plan-contribution-limits> (Accessed 15 May 2019).

9. Толстоног В. Закон и право Германии в действии. Дополнительные формы материального обеспечения в старости. URL : http://www.web-globus.de/articles/obespechenija_v_starosti (дата звернення: 15.05.2019).

Tolstonog, V. (2009). *Zakon i pravo Germanii v dejstvii. Dopolnytel'nye formy material'nogo obespechenija v starosti* [Law and right of Germany in action. Additional forms of material support in old age]. Available at : http://www.web-globus.de/articles/obespechenija_v_starosti (accessed 15 May 2019).

10. Antolin, P., Payet, S., Yermo, J. (2012). Coverage of Private Pension Systems: Evidence and Policy Options. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, vol. 20, pp. 20–37.

11. Сичова Л., Михайлов Л. Пруденційний нагляд та інвестування пенсійних накопичень. *Фінансовий ринок України*. 2011. № 11. URL : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/099.html (дата звернення: 15.05.2019).

Sychova, L., Mykhailov, L. (2011). *Prudentsiinyi nahliad ta investuvannia pensiinykh nakopychen* [Prudential supervision and investment of pension savings]. *Finansovyi rynok Ukrainy* [Financial market of Ukraine], no. 11. Available at : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/099.html (accessed 15 May 2019).

12. Козак Г. І. Недержавні пенсійні фонди в умовах реформування пенсійної системи України : дис. на соискание ученой степени канд. эк. наук : 08.00.08. Тернопіль, ТНЕУ. 2014. 225 с.

Kozak, H. I. (2014). *Nederzhavni pensiini fondy v umovakh reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy* [Non-state pension funds in the context of reforming the pension system of Ukraine. PhD in Economic sciences dissertation]. Ternopil, 225 p.

13. Коваль О. П. Ризики, угрозы, приоритеты та наслідки реформування пенсійної системи України : аналіт. доп. / за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2012. 112 с.

Koval, O. P., Zhalila, Ya. A. (2012). *Ryzyky, zahrozy, priorytety ta naslidky reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy* [Risks, Threats, Priorities and Consequences of the Reform of the Pension System of Ukraine]. Kyiv, NISD Publ., 112 p.

14. Семенов С. Как и зачем выбирать пенсионный фонд. URL : <http://www.canberranovosti.com/2013/04/27/10133> (дата звернення: 15.05.2019).

Semyenov, S. (2013). *Kak i zachem vybirat' pensionnyj fond* [How and why to choose a pension fund]. Available at : <http://www.canberranovosti.com/2013/04/27/10133> (accessed 15 May 2019).

15. Хорошилов Е. Е. Институциональная структура управления пенсионными накоплениями в Канаде. *США — Канада. Экономика, политика, культура*. 2013. № 4. С. 41–58.

Horoshilov, E. E. (2013). *Ynstitutsional'naia struktura upravleniya pensionnymi nakoplenijami v Kanade* [Institutional framework for managing pension savings in Canada]. *SShA — Kanada. Jekonomika, politika, kul'tura* [The USA — Canada. Economy, politics, culture], no. 4, pp. 41–58.

Цель — проанализировать зарубежный опыт в направлении функционирования добровольного пенсионного страхования и построить на его основе адаптивный механизм реформирования негосударственного пенсионного обеспечения в Украине.

Методы. Исследование было проведено с помощью использования следующих методов: общенаучные методы познания — анализа и синтеза, индукции и дедукции; методы аналогии, систематизации и обобщения; метод сравнений для сопоставления объемов пенсионных активов к ВВП некоторых стран; метод графического представления результатов исследования; метод статистического анализа для исследования динамики пенсионных активов некоторых стран и направлений их вложения.

Результаты. Установлено, что большинство европейских стран развивают инфраструктуру негосударственного пенсионного обеспечения за счет негосударственных пенсионных фондов и страховых компаний, а некоторые, в частности Великобритания, США, Канада за счет доверительных (трастовых) фондов. В Германии действует пять видов пенсионной защиты, три из которых финансируются за счет частных средств и два — государственных, а в Украине в полной мере работает только один уровень пенсионного обеспечения — солидарный, при этом участие негосударственных пенсионных фондов и страховых компаний незначительное. Определено, что пенсионные активы в зарубежных странах являются мощным источником не только пенсионной защиты будущих пенсионеров, но и свободного долгосрочного инвестиционного ресурса, который удачно может вкладываться в развитие приоритетных отраслей национальной экономики. Аналитически доказано, что в течение последних двадцати лет наибольший объем пенсионных активов вкладывался в акции, при этом с 57 % в 1997 г. вложения в акции в 2017 сократилось до 46 %, облигаций с 35 % до 27 %, наличных с 4 % до 2 %. Зато другие финансовые инструменты имели прирост, так с 1997 г. они выросли с 4 % до 25 % в 2017 г. Проанализировав данные консалтинговой компании Willis

Towers Watson, выявлено, что в некоторых странах наиболее распространенными пенсионными схемами есть с определенными взносами (DB), в том числе в 2017 г. они составляли: в Великобритании — 81 %, Нидерландах — 94 %, Канаде — 95 %, Японии — 96 %, зато пенсионные схемы с установленными выплатами (DC) популярны в Австралии (87 %) и США (60 %). Рассмотрены особенности корпоративных пенсионных планов стран Запада, которые дают возможность получать единовременное пособие до выхода на пенсию в пределах 20–30 % от суммы пенсионных накоплений работника. Построенный адаптивный механизм внедрения зарубежного опыта реформирования негосударственного пенсионного обеспечения поможет выделить основные параметры дальнейших путей развития системы. Предложенные инструменты активизации страховой деятельности в системе негосударственного пенсионного обеспечения способны повысить уровень охвата добровольных пенсий в пенсионной системе Украины.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, пенсионные активы, негосударственные пенсионные фонды, компании по страхованию жизни, пенсионные выплаты, пенсионные схемы.

Objective. *The objective of the paper is to conduct the analysis of foreign experience in the direction of the functioning of voluntary pension insurance and create an adaptive mechanism for reforming non-state pension provision in Ukraine on its basis.*

Methods. *The research is conducted using the following methods: general scientific methods of cognition — analysis and synthesis, induction and deduction; methods of analogy, systematization and generalization; Comparison method for comparing pension assets to GDP of some countries; method of graphical representation of research results; a method of statistical analysis to study the dynamics of pension assets in some countries and their investment directions.*

Results *It has been established that most European countries are developing non-state pension provision infrastructure at the expense of non-state pension funds and insurance companies, while some, in particular, the United Kingdom, the United States, Canada, at the expense of trust (trust) funds. There are five types of pension security in Germany, three of which are financed at private expense and two are state-owned, while in Ukraine only one level of pensions is full-fledged, while the participation of non-state pension funds and insurance companies is insignificant. It has been determined that pension assets in foreign countries are a powerful source not only for pensioners' security of future pensioners, but also free long-term investment resources that can successfully be invested into the development of priority sectors of the national economy. It has been proven analytically that over the last twenty years the largest volume of pension assets was invested in securities, while from 57 % in 1997, the investment in the stock in 2017 decreased to 46 %, bonds from 35 % to 27 %, cash from 4 % to 2 %. Instead, other financial instruments had an increase, so since 1997 they have grown from 4 % to 25 % in 2017. Having analyzed Willis Towers Watson's consulting firm, it has been found that in some countries the most commonly used pension schemes are DBs, in particular, in 2017, they accounted for such shares — in the UK (81 %), the Netherlands (94 %), Canada (95 %), Japan (96 %), while DCs are popular in Australia (87 %) and the United States (60 %). The peculiarities of corporate pension plans of the countries of the West, which give an opportunity to receive one-time assistance before retirement within the limits of 20–30 % of the sum of pension savings of the employee, are considered. The constructed adaptive mechanism for implementing foreign experience in reforming*

non-state pension provision will help to identify the main parameters of further ways of developing the system. The offered tools of activation of insurance activity in the system of non-state pension provision can increase the level of coverage of voluntary pensions in the pension system of Ukraine.

Key words: *non-state pension provision, retirement assets, non-state pension funds, life insurance companies, retirement benefits, pension schemes.*

Надійшла до редакції 20.03.2019